

**Venerabilis Bedæ Presbyteri Anglo-Saxonis, Doctoris
Ecclesiæ Vere Illuminati Opera Theologica, Moralia,
Historica, Philosophica, Mathematica & Rhetorica,
quotquot hucusque haberi potuerunt omnia**

In Vetus Et Novum Testamentum, Salvberrimis In Moysis Pentatevchvm,
Tobiam & Iobum, Libros Regum, Davidis Pasalmos, Parabolas Salomonis &
Cantica, Prophetas &c. explanationibus & Quæstionibus enodata:
Moralibus doctrinis & expositionibus in quatuor Evangelistarum Evangelia
illustrata: facundissimis ...

Beda <Heiliger>

Coloniæ Agrippinæ, 1688

De divisionibus temporum, liber

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72031](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72031)

BEDÆ PRESBYTERI
DE DIVISIONIBVS
TEMPORUM

Liber.

DIVISIONES temporis quot sunt? **MAGISTER**, Quatuordecim. **DISCIPULUS**. Quæ? **MAGIST.** Atomus, momentum, minutum, punctus, hora, quadrans, dies, hebdomada, mensis vicissitudo triformis, annus, cyclus, ætas, sæculum, mundus. Hæ itaque divisiones temporis quatuordecim, in Solis ascensu & in descensu, & in Luna crescente & decrescente inveniuntur: & sic crescunt de minoribus numeri ad majora: hoc est, ab atomis in momentum: à momento in minutum: à minuto in punctum, à puncto in horam: ab hora in quadrantem: à quadrante in diem: à die in hebdomadam: ab hebdomada in mensem: à mense in tempus: à tempore in annum: ab anno in cyclum: à cyclo in ætatem: ab ætate in sæculum: à sæculo in mundum: deinde plenitudo dicitur mundus. Has autem quatuordecim divisiones temporis Isidorus in libro Etymologiarum quinto, & decimo tertio ostendit, dicens: Tempora dicta sunt, eo quod dividuntur atomis, momentis, minutis, punctis, horis, diebus, quadrantibus, hebdomadibus, mensibus, temporibus, annis, lustris, ætatibus, sæculis, omnia mortali in mundo ut & curricula temperentur. D. Quomodo crescunt majores numeri de minoribus? **M.** Sic crescunt. Quingenti sexaginta quatuor atomi unum momentum efficiunt. Quatuor momenta unum minutum faciunt. Decem minuta unum punctum. Quinque puncti in Luna horam faciunt. Sex horæ quadrantem complent. Quatuor quadrantes unum diem complere videntur. Septem dies hebdomadam faciunt. Quatuor septimanæ unum mensem faciunt. (sed talem mensem qui habet dies viginti octo, sicut est Februarius, illi autem quatuor menses, qui triginta dies habent, sicut Aprilis, Junius, September, November, quatuor hebdomadas habent, & duos dies, illi verò alij septem menses, id est, Januarius, Martius, Maius, Julius, Augustus, October & December, qui triginta & unum diem habent, quatuor hebdomadas habere videntur, & tres dies. & sic duodecim menses in anno colliguntur. Quinquaginta duæ hebdomadæ & unus dies: quando autem Bissexus quarto quovis anno fuerit, tunc habet annus duas & quinquaginta hebdomadas, & duos dies.) Tres autem menses unum tempus efficiunt: quod tempus, vicissitudo triformis dicitur, quia tres menses unum quodque tempus habet de quatuor temporibus anni, quæ dicuntur ver, æstas, autumnus, hyems. hæc quatuor tempora unum annum efficiunt. Quatuor anni, bissexilem cyclum faciunt: quia post quatuor annos peractos, bissexilis dies intervenit. Item quindecim anni, cyclum Indictionum complent: & novemdecim anni cyclum Lunarem implere videntur. Aequali numero annorum per decem & novem annos cyclus epactarum, qui in principio anni apud Romanos, hoc est, in calendis Januarij ponitur, discurrit. Aequali ratione & alius cyclus epactarum in principio anni apud Hebræos & Græcos, hoc est in undecimo calendis Aprilis, per decem & novem annos discurrit. Cyclus verò solaris, viginti octo annis cursum suum finire perhibetur. Cyclus magnus, in quo concordia inter Solem & Lunam, usque dum in se revertantur post quingentos & triginta duos annos, tertio anno incipiente, in se revertitur. Tunc est vera concordia inter Solem & Lunam, quando ad eundem diem mensis secundum Solem, & ad illum diem septimanæ, ad eandem epactas undè primùm cepit, in unum diem secundum rationem bissexile & saltus conveniunt. Has autem quatuordecim divisiones temporis, quas diximus, transcurtendo, investigare diligentius debemus: primum interrogandum de prima divisione temporis, quam diximus, de atomo.

De Atomo.

Atomus ergo quid est? cujus linguæ est? aut quomodo disponitur, vel definitur? aut si simplex nomen est, aut compositum? **MAG.** Atomus, Græcum nomen est, & compositum: & interpretatur indivisibilis, aut inscabilis. *ἀτομος* enim apud Græcos, præpositio interpretatur: *τομος* autem divisus vel divisibilis. **D.** Atomus, quomodo diffinitur? **M.** Isidorus diffinit, dicens: atomus philosophi dicunt quædam in mundo partes minutissimas, ut visui facile non pateant, nec sectionem recipiant: huc illucque feruntur, sicut tenuissimi pulveres, qui infusi per fenestras radijs Solis fugantur. **D.** Quot sunt genera atomorum? **M.** Quinque. **D.** Quæ? **M.** Atomus in corpore, atomus in Sole, atomus in oratione, atomus in numero, atomus in tempore. **D.** Atomus, in corpore quomodo est? **M.** Quicquid minimum in corporibus, quod secari aut dividi non potest, atomus dicitur, veluti sunt minutissima grana arenarum: ut capillus dixit, Finde me nulli possunt, præcidere multi. Est enim pilus in corpore, qui per longum vix dividi potest. Atomus in Sole, illi tenuissimi pulvères, quos diximus radijs Solis fugari, Atomus in oratione, ut est litera. Dividis enim partem orationis quamlibet in syllabas. Syllabas dividis in literam, Literam dividere non potes. Inde Sergius Græcus dicit: Omnis oratio solvitur in verba, verba denuò solvuntur in syllabas, syllabæ solvuntur rursum in literas: sola litera non habet, in quo solvatur. Ideò à Philosophis atomus dicitur. **DISCIPULUS**. Quomodo est atomus in numero? **MAGISTER**, Sic autem est: Octo dividis in bis quaternos, quatuor dividis in bis binos, duos dividis in bis, unus est: unum dividere non potes. propter hoc, atomus dicitur in numero. **DISCIPULUS**, Quomodo est atomus in tempore? **MAGISTER**, Sic est: Momentum dividis in duodecim partes, unamquamque partem de duodecim partibus momenti dividis in quadraginta septem partes, quadragesima septima pars, quingentesima sexagesima quarta pars momenti. Sic est atomus in tempore: Si autem colligimus simul quadraginta septem duodecies, invenies quingentos sexaginta quatuor atomos. Et tantus numerus atomorum facit unum momentum.

De Momento.

Momentum quid est, & quomodo diffinitur secundum sonum, hoc est secundum superficiem & secundum sensum, vel secundum substantiam, quæ intus latet in sono? **MAG.** Sic diffinitur momentum secundum sonum: Isidorus dicit, Momentum enim est minutum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum, hoc est à motu Solis & Lunæ. Est enim extremitas horæ in tribus intervallis, quum sol sibi aliquid cedit atque succedit. **DISCIPULUS**, Quot sunt genera momenti? **MAG.** Quatuor, **DISCIPULUS**, Quæ? **MAGIST.** Momentum indivisibile, ut Isaias dicit: Cui reputatæ sunt Genes, quasi momenti in statera. **DISCIPULUS**, Quomodo agnoscitur momentum? **MAG.** Augustinus dicit: Unum momentum est certissimus Iectus Solis in celo, & per quadraginta vices jam hora est. Secundum momentum est, quando jactis lapidem in aquam, usque aqua cessat de motu, vel lignum quod cadit, usque cessant rami ejus de motu. Tertium momentum est indivisibile, ut Paulus dicit: Omnia facta sunt in momento, id est, in summa celeritate. Quartum momentum est, quamdium palpebræ requiescunt. Quatuor momenta unum minutum faciunt.

De Minuto.

Minutum unde dictum est? **MAGISTER**, Isidorus dicit, Minuti dictum à minuendo: quia duo momenta & duæ partes tertij momenti minuuntur de tenebris in unoquoque die, ab undecimo calendarum Aprilis, usque in duodecimum calendarum Julij. **DISCIPULUS**,

Mini-

Minutum quomodo diffinitur? **MAGISTER**, Isidorus diffinit dicens: Minutum dicitur velut minus momentum, quia minus numerat, sed majus implet. Duo minuta & dimidium, hoc est decem momenta unum punctum faciunt.

De Punctis.

Punctus unde dicitur est? **MAG.** Isidorus ostendit, quom dicit: Punctus à pungendo dicitur est, eo quòd quibusdam punctonibus cetera designationis in horologijs designantur. Punctus, est opus illorum qui horologium faciunt. Nam in fine undecim & lineæ punctum ponebant. Punctum Græcè, Latine medium, quia in medio mundi est Hierusalem, ubi horologium primitus factum est cum suis punctis. Punctus autem tres partes habet. Quatuor puncti sunt quadraginta momenta, & unam horam faciunt.

De Hora.

Hora, à quo nomen accepit? **MAGIST.** Hora, de horo, id est Sole nomen traxit. **DISCIPULUS**, Hora, cuius linguæ est & quomodo diffinitur? **MAG.** Hora Græcum nomen est, & interpretatur finis vel tempus. **DISC.** Horologium quid est? **MAG.** Hora, finis vel tempus, locus, series vel umbra interpretatur. Inde horologium, umbra vel series finiumque; temporum, quia in horologio, tempora per umbras mensurantur. **DISC.** Quis primus invenit horologium? **MAGIST.** Achaz rex Juda. Quidam enim horologium apud adem Quirini primum statutum dicunt. Oras maris & fluviorum & vestimentorum dicimus, id est extremitates sive terminos. Hora autem, finis temporis est. **DISC.** Quomodo discernitur in orthographia inter oras maris & fluviorum & vestimentorum, & inter horam temporis? **MAG.** Oras maris & fluviorum & vestimentorum quando dicimus, sine aspiratione profertur: hora autem, hoc est finis temporis, cum aspiratione. Sex horæ, unum quadrantem faciunt.

De Quadrante.

Quadrans quid est, & quomodo vocatur, vel quomodo diffinitur apud Hebræos, Græcos & Latinos? **MAGIST.** Sic diffinitur: Quadrans dicitur à quarta parte unciæ, qui alio nomine dicitur siciliensis, id est, sex scrupuli, quem Hebræi quadrantem, Græci verbò dodrantem, Latini quadrantem vocant. Dicitur etiam & quadrans major, qui habet tres uncias, hoc est quarta pars assis, assis enim duodecim uncias habet, sic etiam & quadrans in tempore sex horarum, quarta pars est diei naturalis, quia quatuor quadrantes unum diem perficiunt, qui dies habet horas vigintiquatuor.

De Die.

Dies unde nomen accepit? **MAGIST.** A divisione, eo quòd dividat lucem à tenebris. Sive dies dicti sunt à dijs, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacraverunt. Item dies dicitur, eo quòd lucem & tenebras disjungat, ac dividat, & appellativè dicitur dux operum & absentia tenebrarum, Ema in Hebræis, hemera in Græco, dies in Latino. **DISCIP.** Quid primitus fuit dies aut nox? **MAG.** Dies utiq; quia primo die condidit Deus lucem, ut Isidorus ait, & Augustinus confirmat. **DISC.** Si nox ante diem aut post diem? **MAG.** Diei adscribitur, ut Hieronymus revelavit: Nox est enim initium diei, non finis preteriti, quia ante crucem Christi dies præcedebat noctem, nunc autem post Resurrectionem Domini nox præcedit diem, **DISCIPULUS**, Quot sunt januæ diei? **MAGIST.** Quatuor. Apud Chaldaeos ab ortu Solis usque ad ortum Solis. Apud Ægyptios ab occasu Solis usque ad occasum Solis. Apud Hebræos ab hora sexta usque ad horam sextam, quia noctem non computabant Hebræi. Apud Romanos à media nocte, usque ad mediam noctem,

DISCIPULUS, Die s quomodo diffinitur? **MAGISTER**, Isidorus diffinit, dicens: Dies legitimus est vigintiquatuor horarum, utque dies & nox spacia sui curius ab Oriente in Occidentem, Solis sui volubilitate concludat: **DISCIPULUS**, Quibus modis dies dicitur? **MAGISTER**, Duobus. **DISCIPULUS**, Qui sunt? **MAGISTER**, Dies naturalis & dies artificialis. **DISCIPULUS**, Dies naturalis quid est? **MAGISTER**, Dies legitimus, ab ortu Solis, donec rursus oritur: & ille dies habet vigintiquatuor horas in se. **DISCIPULUS**, Quot sunt divisiones diei naturalis? **MAGISTER**, Duæ, id est, dies & nox. Inde Isidorus dicit: Spacia diei naturalis duo sunt: interdianum scilicet, & nocturnum. Quando dicit Interdianum spacium, diem significat: nocturnum spacium, nox est. **DISCIPULUS**, Quis ergo demonstrat, quòd dies & nox simul dicitur? **MAGISTER**, In Scriptura divina ostenditur, ubi legitur, Et factum est vespere (hoc est nox) & mane, dies unus. Tunc ostendit quòd nox & dies, simul dies nuncupantur. **DISCIPULUS**, Quis est ergo ille dies artificialis? **MAGISTER**, Ab ortu Solis usque ad Occasum, dies artificialis dicitur, id est, presentia Solis super terram. Unde Isidorus dicit: Dies, presentia Solis est, sive sol super terram: sicut nox dicitur absentia Solis, id est, Sol sub terris. Diffinitio diei bifariè dividitur, hoc est vulgariter, id est, abusive: & naturaliter, id est, proprie. **DISCIPULUS**, Quomodo ergo dies naturalis & dies artificialis simul diffinitur? **MAGISTER**, Isidorus diffinit, dicens: Dies geminè appellari solet: proprie, ab ortu Solis, donec rursus oritur: abusive, dies ab ortu Solis, quousque ad occasum perveniat. **DISCIPULUS**, Quot sunt spacia artificialis diei? **MAGISTER**, Tria. **DISCIPULUS**, Quæ? **MAGISTER**, Mane, meridies, & suprema. **DISCIPULUS**, Mane quid est, & quomodo diffinitur, vel quot horas habet? **MAGISTER**, Mane dicitur ab ortu Solis, usque ad horam post tertiam: meridies, ab hora post tertiam: usque ad horam ante nonam: suprema, ab hora ante nonam usque ad occasum Solis. **DISCIPULUS**, Mane ergo quomodo diffinitur? **MAGISTER**, Isidorus diffinit dicens, Mane lux matutina & plena, & dicitur mane à mano. Manum enim antiqui, bonum dicebant. Quid enim melius luce? Propterea veteres manum diem appellabant, scilicet à puritate. Sive ergo mane dicitur à manibus, id est, dijs infernorum. Gentiles enim æstimabant, quando sol recedit, ut dijs infernorum illum ad se traxissent. **DISCIPULUS**, Meridies quomodo diffinitur? **MAGISTER**, Isidorus diffinit, dicens: Meridies dicitur quasi purus dies. In toto enim de nihil purius meridie. Antiqui enim merum, purum dicebant. **DISCIPULUS**, Supremum quare dicitur? **MAGIST.** Quasi supprimendo. Tunc enim Sol inclinatur ad occasum. Hæc ergo tria spacia, artificialis diei sunt, & à cursu Solis temperantur. Mane dicitur ab ortu Solis usque dum sol ascenderit in altitudinem cœli, Meridies dicitur, quando per medium cœlum, in altitudine Sol currit. Supremum autem dicitur, quando sol de altitudine cœli descendit ad occasum. **DISCIPULUS**, Quomodo dies habet initium apud Hebræos, & Chaldaeos, & Ægyptios, & Romanos & Persas? **MAGISTER**, Dies secundum Hebræos & Athenienses à sexta hora diei incipit: quia Hebræi secundum lunam numerant: & sic computant quasi media die ætas lunæ commutetur, aut accendatur. Secundum Chaldaeos & Persas, ab ortu Solis incipit dies: quia Chaldaei primum Solem adorabant. Secundum Ægyptios dies incipit ab occasu Solis, quanto Vesper stella oritur, quæ dicitur alio nomine Lucifer, & illam stellam Ægyptij primum adorabant. Secundum Romanos & Persas dies naturalis est à media nocte usque ad mediam noctem, propter illam auctoritatem Hieronymi, qua dixit: Quia in media nocte factus est mundus, & in media nocte iterum destruetur.

Dies, sine dubio, ab initio Mundi usque ad resurrectionem Christi præcedebat noctem: à resurrectione autem Christi usque ad iudicium, nox præcedit diem. Inde Isidorus

dicit:

dicit: Dies autem in principio operum Domini, à lumine habebat exordium, ad significandum hominis lapsum: nunc autem à tenebris ad lucem, ut non dies obfcureretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptum est: De tenebris lumen clarescere fecit.

Dies ergo, scientiam divinæ Legis significat: nox vero ignorantiam & cæcitatem motum: secundum Prophetæ dictum, Nocti assimilavi matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam, quasi dixisset, non habens lucem. Nonnunquam dies prosperitatem significat.

Vbi dies incipiat seu finiatur, & ubi primus dies sæculi fuerit.

Ubi dies naturalis ritè initium finemque sortitur? **M**AGISTER, Diversè secundum variarum gentium libitum dies naturalis incipere dicitur. **D**ISCIPLINUS, Quomodo? **M**AGISTER, Nam Hebræi, Chaldei, & Persæ sequentes juxta primæ conditionis ordinem, diei cursum à mane inchoantes, ad mane deducunt, umbrarum videlicet tempus luci supponentes. **A** contra Ægyptij, ab occasu usque ad occasum. **P**orrò Romani, à medio noctis in medium umbræ, & Athenienses à meridie in meridiem dies suos computare maluerunt. **D**ISCIPLINUS, Quo sanè in loco primus dies sæculi extitit? **M**AGISTER, Quintadecima calendarum Aprilium, quo videlicet die lucem formatam primitus credimus. & sic tres illos dies primos abfque ullis horarum dimensionibus, ut potè nondum factis sideribus cucurrisse: quarto demum die, hoc est duodecimo calendarum Aprilium, Sol & sydera condita sunt, ut essent in signa, & tempora, & dies & annos.

De Feria.

Feria enim, à fando nomen accepit. Et dicitur feria, quasi fari, id est nomen quod est fari. A secunda persona, quæ est fari, vel quia prima persona caret, derivatur. Feria, consuetudine dicitur. Feria enim & scæla, scopa, quadrigæ, Thebæ, plurali numero sunt. Itaque feria (ut supra dixi) dum à fando nomen accepit, potest sabbatum nominari. In sabbato, in Lege veteri, septimanæ opera narrabantur. Vel si feria, à fiendo dicitur, ut alij æstimant: fit enim verbum activum, cuius passivo fieri potest, saltem sic feria nominari. In eo enim die primitus dictum est: Fiat lux. Itaque si prima feria, aut prima sabbati dicitur, idem est. Item queritur, dum dicitur, Prima feria: quo sensu hic utuntur: id est, prima dies à feria, ut Iulianus dicit? Secundum Sylvestrum Papam, prima feria dicitur quasi prima dies. A fando autem feriæ nuncupata sunt, quòd sit in his nobis tempus ditionis, id est, divino iudicio vel humano officio fari. Omnes autem hebdomadæ dies, feriæ dicuntur. **D**ISCIPLINUS, Quis ergo primùm septimanam, & dies septimanæ composuit, & nuncupavit? **M**AGISTER, Deus sine dubio, qui in sex diebus omnes creaturas creavit, & in septimo die requievit. Hinc ipse Dominus in Lege dixit: Sex enim diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die, sabbatum Domini Dei tui est, non facies in eo omne opus. In sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & requievit die septimo. Dum in unoquoque die dixit Deus, Fiat lux: specialiter verò sabbatum dicitur, eo quòd in die (ut diximus) septimanæ opera narrari solebant. Sabbatum verò apud Hebræos dicitur feria, apud Græcos requies, apud Latinos feria, dicta est, id est, dies Dominicus à fiendo, quia in illo die dixit Deus, Fiat lux. Inde Iulianus dicit: Ipse est enim primus dies sæculi. In ipso autem die formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli, in ipso etiam Christus resurrexit à mortuis, & in ipso die manifestata sunt mysteria Christi & Ecclesiæ ad Joannem Evangelistam in Parthmos insula, sicut ille dixit, Fui in spiritu, in die Dominico.

De Nocte.

Nox quid est? **M**AG. Solis absentia, terrarum umbra conditi, donec ab occasu redeat ad exortum. **D**ISC. Unde dicta est nox? **M**AG. Quòd noceat aspectus, vel negotijs humanis, sive quòd in ea fures vel latrones nocendi alijs occasionem nanciscantur. **D**ISC. Ob quam causam facta est nox? **M**AG. Pro temperantia humani laboris, ut corpora requiem haberent, & ut animalibus quibusdam Solem non ferentibus, victum quaerendi daretur occasio.

De augmentatione & minoratione dierum & noctium per dies singulos.

Sciendum est, quòd unusquisque dies & unaquæque nox in crescendo, duo momenta & duas partes tertij momenti augeantur. Similiter & in decrescendo minuitur, ita ut in tribus diebus octo momenta crescant, vel decrescant: in sex, sedecim momenta: in novem, viginquatuor: in duodecim, triginta duo: in quindecim, quadraginta, id est, horam integram: quadraginta enim momenta horam faciunt.

Quare si nosse desideras augmentum solare quomodo crescunt dies & lux, & quomodo diminuitur nox & tenebræ, & quantum in unoquoque mense crescit, ita diligenter studioseque investigandum est. Scies enim, quòd in unoquoque die Sole ascendente per singulos dies duo momenta & dimidium & sexta pars momenti, minuitur de tenebris, & augetur in lumine. Similiter & decrescendo minuitur, & sic per tres dies, octo momenta: per sex, sedecim: per duodecim, triginta duo. Per quindecim autem dies & quinque horas, Sole ascendente, una hora crescit. Per triginta vero dies & decem horas, duæ horæ accrescunt, hoc est octoginta momenta. Et ita in nonaginta diebus & una die & sex horis, id est, à solstitio hiemali usque ad æquinoctium vernale, ducenta quadraginta momenta, hoc est sex horæ crescunt. Simili modo & simili incremento momentorum per singulos dies duo momenta & duas partes momenti per alios tres menses ab æquinoctio vernali usque ad solstitium æstivum crescunt ducenta quadraginta momenta, id est, alia sex horæ: & ita à solstitio hiemali usque ad solstitium æstivum per sex menses, id est, per dies centum octoginta duos, & horas duodecim, id est, dimidium diem naturalem, crescunt quadringenta & octoginta momenta, id est, duodecim horæ, quibus ad illas sex horas, quæ fuerunt in die solstitiali hiemali, adde, sunt simul decem & octo horæ, in die solstitiali æstivo, & sex horæ in nocte.

De Hebdomada.

Hebdomada, est septem dierum cursus, & à septenario numero nomen accepit: nam hebdomada Græcè, septimana dicitur Latinè, eo quòd septem manes, id est, septem dies in se complectatur.

De Mensibus.

Legimus etiam ante diluvium menses fuisse nominatos, ut Iulianus dicit. In sancta scriptura ostenditur, quòd duodecim mensibus annus fuisset nominatus ante diluvium. Sic enim in Genesi legimus: Aqua autem minuebatur usque ad duodecimum mensem, primo enim die mensis apparuerunt cacumina montium. Et illos menses secundum lunam computabant Hebræi, & sic semper faciunt.

DISCIPLINUS, Qui primi menses solares invenerunt? **M**AGISTER, Ut Iulianus dicit. Ægyptij propter Lunæ velociorem cursum, & ne error ex computationis velocitate accidisset, Solis cursu menses adinvenerunt, quia tardior Solis motus facilius poterat comprehendi. **D**ISCIPLINUS, Quis primus invenit mensem apud Hebræos &

Græcos

Græcos & Latinos? **MAGISTER**, Moyses apud Hebræos, Arcades apud Græcos, Rontulus apud Romanos. Discipulus, in quo numero inventi sunt menses apud Hebræos & Græcos & Latinos? **MAGIST.** In duodenario. Menses autem antiqui diffiniunt, quamdiu luna zodiacum circum perducit. Antiqua autem gentilitas, mensibus nomina quædam ex dijs suis, quædam ex causis imposuit.

Mensis dicitur à luna, quæ Græco sermone mene dicitur: nam & apud eos, menses vocantur menes: sicut & apud Hebræos (Hieronymo teste) luna, quoniam late nominant, mensibus nomen dedit. Mensis & ad Solem & ad Lunam pertinet, sed magis ad Lunam, ideoque rectius diffiniendum, quod mensis sit luminis lunaris circuitus, ac reintegratio de nova ad novam. Solaris autem mensis digressio solis est, per duodecimam partem zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ triginta diebus, & decem semis horis implentur, viginti duabus videlicet horis ac dimidia, lunam autem mensis productior. Luna verò tribus nominibus nuncupatur apud Hebræos, iare, lavana, mavors. iare vocatur à numero dierum mensis, lavana à candiditate, mavors à defectu, quia deficit singulis quique mensibus.

De mense Ianuario.

IN Hebræo Thabeth, apud Ægyptios Tibi, vel Tidechi: apud Macedones Etrimos vel Ethinos: apud Græcos, Ianuarios: apud Latinos, Ianuarius. Ianuarius primum Numa Pompilius nuncupavit, & primum mensis anni esse constituit, atque illum dijs superis dedicavit. Ianuarius autem duobus modis nomen accepit, h. e. ex idolo, & re. Ex idolo, hoc est, ex Iano bifronte rege Epirotarum, qui fugatus & projectus de sua patria venit ad Romanos, apud eos exul electus. Contigit autem ut gens multa Barbarorum Romam obediisset. Erat autem Ianus ille homo ingeniosus, qui dedit consilium Romanis, quomodo potuissent urbem liberare ab illa obsidione: ita tamen, si Romani post mortem suam illum adorarent quasi deum. Hæc autem illis promittentibus, ille petebat octo linteamina, oleo, & cera, & aqua intincta & uncta. Quod quum factum esset, dixit ut involvisset se de illis linteaminiibus, & igni incendissent, & duos gladios calefactos & ardentes sibi dari postulavit, & postea ascendit super murum, & dixit ad Romanos, ut quum ille levasset se super murum, & clamasset quasi deus, illi totis portis apertis ruissent super hostes, & haberent victoriam. Et ita factam est. Romani perferunt victoriam, occisis inimicis & fugatis, Ianus verò igne consumptus est. Quem post mortem suam Romani quasi deum adoraverunt, & fecerunt ei templum magnum in Roma, quod ex nomine Iani, ianiculum vocaverunt, centum portas habens, & in illo templo Iani formam æream fecerunt, duas facies habentem: inde dicitur esse Ianus bifrons, & ex una parte & ex una facie viri adorabant eum: ex altera verò facie, femine adorabant. indeque mensis Ianum vocaverunt bicipitis dei, respicientem transacti anni finem, ac prospicientem futuri anni principium: item Ianus ex re dicitur, eo quod sit janua anni, hoc est principium, quia sicut homo ingreditur per ostium, ita anni ingrediuntur per istum Ianuarius.

De mense Februario.

IN Hebræo Sabbath, apud Ægyptios Mechir vel Methi, apud Macedones Perittios, in Græco Februarius, in Latino Februarius. **DI.** Februarius, quibus modis nomen accepit? **MA.** Duobus, hoc est sub idolo & re. Sub idolo, hoc est à Februo deo. Inde Macrobius dicit: Numa Pompilius secundum mensis Februarii nominavit, & dedicavit Februo deo, qui alio nomine Pluton dicitur, qui lustrationum potens esse apud gentiles credebatur. Frustrari in eo mense civitatem Romam necesse erat, quo statuta iusta, h. e. sacrificia dijs manibus solverentur. Sive februarius dicitur esse à re, h. e. à febris acris lupercorum, Luperci enim & Lurcones, duæ gentes sunt in Oriente,

post imundicias totius anni lavabant corpora sua in quodam lacu, qui inter illos est, & febricitabant, & sicut tradit gentilitas tunc mutabant figuras. Et quia in Februario mense hoc faciebant, & lavabant se, & deinde febricitabant, Februarius, à lavatione, vel à lavacro dicitur esse. Hinc scriptum est: Februm quoddam habebant Gentiles, hoc est lavacrum, & sic accepit nomen hic mensis à re. Februarius, à febris, hoc est à frigore, propter frigidum tempus ipsius mensis.

De mense Martio.

ADar in Hebræo, Faminoth apud Ægyptios, Distros apud Macedones, Martios in Græco, Martius in Latino. Martius duobus modis nomen accepit, sub idolo & sub re. Sub idolo, hoc est à Marte, patre Romuli nominatus est. Inde Macrobius dicit: Romulus, primū anni mensis, Martium constituit, & nominavit, & genitori suo Marti dedicavit. Quem mensis, anni primum fuisse apud antiquos Romanos, vel ex hoc maxime probatur, quia ex ipso Quinilis & Sextilis, & ceteri menses sequentes, per ordinem numerantur: & in illo mense, Romani vestigia collocabant. Item Lidorus dicit: Martius appellatus est, propter Martem, Romanæ gentis auctorem. Item Mastius, à re nomen accepit, hoc est, à maribus: nam & eo tempore cuncta animalia terræ mares desiderant, ad concumbendi voluptatem. Et mensis novorum frugum appellatur.

De mense Aprili.

Nisan in Hebræo, Farmuthi apud Ægyptios, apud Macedones Xanticos: Aprilios in Græco, Aprilis in Latino. **DI.** Aprilis quibus modis dicitur? **MA.** Duobus, hoc est sub idolo, & sub re. Sub idolo, à Venere matre Æneæ. Aphron enim Græcè, si una interpretatur, unde Venus orta creditur: quæ Aphillis, vel Aphionis, apud Græcos uominatur. Sive Aprilis, à re nominatur, hoc est ab aperiendo, Aprilis, quasi aperilis denominatur. Ante Aprilis enim mensis, triste & obscurum sit cælum, & nubibus obductum & obrectum, & aer tenebrosus, & mare navigijs obcluditur. Terra etiam ipsa, aut aqua, aut pruna, aut nivibus, aut nubibus teguntur: eaque omnia verno tempore, hoc est mense Aprilis, aperiuntur. Cælum enim serenum fugatis nubibus, visibus humanis aperitur, & mare navigijs, & terra atque arbores aperiunt se in germen atque in flores. Pro his omnibus causis, mensis Aprilis dici merito credendum est, quasi aperilem. Hoc enim tempore cuncta florescunt.

De mense Maio.

Iarus in Hebræo, Pacho, vel Paon apud Ægyptios, Artemisus apud Macedones, Majos in Græco, Majus in Latino. **DI.** Quibus modis dicitur Majus? **MA.** Duobus, hoc est sub idolo, & sub re. Sub idolo Majus dicitur esse, à Majo deo apud paganos, qui dicitur esse Jovis. Inde Macrobius dicit: Apud Tusculanos deus Majus vocabatur, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet & maiestate dicitur. Zingius autem Majum mensis nominatum putat à Maja, quam Vulcani uxorem dicit, hoc est, matrem Mercurij. Inde in calendis Maij, huic deæ Majæ sacrificabant, & in hoc mense Majo mercatores omnes Majæ pariter & Mercurio sacrificabant. Mercurius enim deus est negotiatorum: unde etiam dicitur Mercurius, quasi mercium curius, id est, procurator mercium Sicut Majus, à re dicitur, hoc est à maioribus Romanorum. Hinc Macrobius dicit: Romulus Majum mensis tertium esse posuit. Post quem enim populum Romanum divisit in duas partes, hoc est in majores minoresque constituit, ut altera pars consilio, hoc est majores: altera verò, hoc est juniores rempublicam tueretur. Deinde, in honorem utriusque partis hunc Majum mensis, sequentemque Junium, vocavit.

De mense Iunio.

Sivari vel Siban in Hebræo. Pauni apud Ægyptios, Defeos apud Macedones, Junios in Græco, Junius in Latino. Disc. Quibus modis dicitur Junius? MAG. Duobus, hoc est sub idolo, & sub re, sub idolo, hoc est à Junone filia Saturni, quæ apud Gentiles quasi dea adorabatur, & à suo nomine Junium mensẽm vocaverunt. Inde Macrobius dicit: Junius apud Latinos, ante Junonium, ab Junone vocatus est. Postea detritis quibusdam literis, hoc est n & o, ex Junonio, Junius dictus est, nam & templum Junoni in calendis Junij dicatum est. Alij putaverunt Junium mensẽm, ab Junio Bruto nominatum, qui primus in urbe Roma consul factus est. Sive Junius à re dicitur, hoc est à junioribus Romanorum, qui armis defendebant rempublicam. Inde Macrobius dicit: Iunius Majum sequitur, ex parte populi nominatus.

De mense Iulio.

TAmul, sive Tani, in Hebræo, Epiphi apud Ægyptios, Panemos apud Macedones, Iulios in Græco, Julius in Latino. Disc. Julius unde nomen accepit? MAG. A quodam imperatore, hoc est à Julio Cæsare, quia in quarto idus Julij mensis creatus est Cæsar Julius Cæsar qui primus arripuit imperium apud Romanos. Deinde propter suum honorem de suo nomine Julius mensis dictus est. Nam antea Quintilis vocabatur.

De mense Augusto.

TAmni in Hebræo: Mesor, vel Mesori apud Ægyptios: Loos vel Lor, apud Macedones: Augustos in Græco, Augustus in Latino. Disc. Augustus unde nomen accepit? MAG. Ab Octaviano Cæsare Augusto imperatore, qui in calendis mensis Augusti vicit Antonium, de regno contententem, & Cleopatram reginam Ægypti, uxorem Antonij, & auxilia & exercitum Antonio afferentem. Hos duos vicit Cæsar Augustus, in una die calendarum Augusti, & postea Cæsar principatum habuit totius mundi. Sic Augustus, à nomine augusti dictus, qui eo mense primum consulatum inijt, & tres triumphos Urbini inulit. Deinde Augustus, à populo Romano appellatus est, & in suum honorem mensis Augustus vocatus est, ut sua memoria esset in tempore. Nam ille mensis antea apud Romanos Sextilis dictus est, eo quod sextus mensis sit à Martio. Deinde dicit Macrobius, Augustus antea Sextilis vocabatur, donec honori Augusti ex senatus consulto Augustus dictus est.

De mense Septembri.

ELul in Hebræo, Tooth apud Ægyptios, Gotheos apud Macedones, Septembrios in Græco, September in Latino. September à numero nomen accepit, eo quod septimus imber sit à Martio, quia Martius quondam primus mensis fuit apud Romanos, tempore scilicet Romuli: & ab illo alij menses nominantur, ex nominibus numeris quemadmodum & Quintilis, eo quod quintus sit à Martio. Sic Sextilis & September à Martio numerantur.

De mense Octobri.

THeseri in Hebræo, Paopi apud Ægyptios, Hyperboreteos apud Macedones, Octimorios in Græco, October in Latino. October dicitur, eo quod octavus sit imber à Martio. Et hic mensis, in principio anni ponitur apud orientales.

De mense Novembri.

Maresian in Hebræo, Athir apud Ægyptios, Dios apud Macedones, Novimbrios in Græco, Novem-

ber in Latino. November autem propterea dicitur, eo quod nonus imber sit à Martio.

De mense Decembri.

CAslen apud Hebræos, Chiachi apud Ægyptios, Apileos apud Macedones, Decembrios in Græco. December in Latino. December, à numero nomen accepit, eo quod à mense Martio decimus sit imber. Et hic mensis in principio anni ponitur apud Macedones.

DE TRIBVS DIERV M NOMINIBVS
in annali computo, calenda, idus, nonæ.

Romulus quum ingenio acri quidem, sed agresti esset, statum proprii ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo novam lunam contigisset videri: quia non continuo evenit, ut eodem semper die appareat, sed modo tardius, modo celerius, certis ex causis videri solet. Contigit ergo ut quæ tardius apparuerit, præcedenti mensi plures dies, aut quæ celerius pauciores darentur, & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addidit: atque sic factum est, ut alijs triginta & unus, alijs undecim, alijs novem dies. Omnibus tamen mensibus à die nonarum, id est nono die, representari placuit, & inter idus ac sequentes calendas constitutum est, sedecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberior duos illos dies, quibus augebatur, inter calendas suas & nonas habebat, atque hinc alijs quintus à calendis dies, alijs septimus nonas facit.

His ergo temporibus Pontifici minori hæc providentia delegabatur, ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque Regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio à rege & minore pontifice celebrato, id est pontifex calato, id est vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima erat, quot dies à calendis ad nonas superessent pronuntiabat, & quintanas quidem, quarum post calendas, quarto nonarum initium est, dicto quinquies verbo Calo: septimanas verò, quartum post calendas, sexto nonarum initium est, repetitio septies eodem verbo prædicebat. Verbum autem calo, Græcum est, id est voco, & hunc diem qui ex his diebus qui calarentur, primus esset, placuit calendas vocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam vocabantur, calabra, vel classis nomen accepit, quod omnis in eam populus vocaretur. Ideo autem minor pontifex dies qui ad nonas superessent calando procedebat, quod post nonam lunam oportebat nonarum die popularis, qui in agris etant, confluere in urbem, accepturos causas feriarum à rege sacrorum, sciturosque quid esset eo mense faciendum. Unde quidam hinc nonas æstimant dictas, quasi novæ initium observationis, vel quod ab eo die usque ad idus, octo dies computentur. Idus autem vocatur dies, qui dividit mensẽm. Iduare enim Hetrusca lingua dividere est. Unde vidua, quasi valde idua, id est valde divisa: aut (ut quidam volunt) vidua, id est à viro divisa. Nonnullis tamen placet, idus dictas vocabulo Græco, nempe à specie, quæ apud illos idea vocatur, quod ea die plenam speciem luna demonstrat.

Itaque Romulus ita annuam ordinavit dimensionem, ut annus decem mensium, dierum trecentorum quatuor haberetur, mensisque ita divisus, ut quatuor ex his tricenos & singulos, sex verò tricenos haberent dies. Sed quoniam is numerus neque Solis, neque Lunæ rationibus conveniret, nonnunquam usu veniebat, ut si quis anni æstivis mensibus, & contra, calor hiemalibus proveniret. Sed sequutus Numa, quasi hunc omnem ablaturus errorem, in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credit, annum extendit. Hisque quinquaginta diebus à se additis, adjecit alios sex, demptos ex illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est de singulis singulos, factosque quinquaginta & sex dies in duos novos menses pari ratione divisit, ac de duobus priorem Janua-

rum nuncupavit. Primumque anni esse voluit, tanquam bicipitis dei mensum, respicientem ac prospicientem transacti anni finem futuriq; principia. Secundum dicavit Februo deo, qui lustrationum potens credebatur, à quo & Februarium vocavit, statuitque eo mense lustrari civitatem, ut iusta dijs manibus solverentur. Paulo post in honorem imparis numeri, unum adjecit diem, quem Januarius dedit, ut tam in anno, quam in singulis mensibus, præter unum Februarium, impar numerus servaretur. Nam quia duodecim menses si singuli aut pari aut impari numero computarentur, consummationem parem facerent, unius pari numero adjectus, universam putationem imparem fecit.

Januarius igitur, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December, viginti novem censebantur diebus, & quintanas nonas habebant, ac post idus in omnibus ad decimum septimum calendas computabantur.

Martius verò, Maius, Quintilis & October dies triginta unum possidebant. Nonæ in his septimanæ erant, similiterque post idus septemdecim dies in singulis usque ad sequentes calendas computabantur.

Solus Februarius viginti octo retinuit dies, quasi infertis & diminutio & par numerus conveniret.

Igitur hoc modo à Numa ordinato anno, quia adhuc ad perfectum anni numerum aliqui deerant dies, maxima post aliquantos annos horum negligentia in supputatione temporum confusio oriebatur. Quam licet multis & variè intercalatis diebus aliquatenus emendarent, nullam tamen certam anni dimensionem ad posteros transmiserunt. Itaque factum est, ut sicut præcedentis Romuli sequens Numa dimensionem anni destruxit, ita quoque præcedentis Numæ ordinationem sequens Caius Cæsar, utpote adhuc inconstantem & vagam reprehenderet, & reprehensam ad unguem enim daret.

Ergo Caius Cæsar imitatus Ægyptios, ad numerum Solis, qui diebus trecentis sexaginta quinque & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. Itaque decem dies observationi veteri superadjecit, ut annum trecenti sexaginta quinque dies, quibus Sol zodiacum lustrat, efficerent; & ut nec quadrans deesset, statuit quarto quoque anno sacerdotes, qui præerant mensibus ac diebus, unum intercalarem diem, eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, si e. ante ultimos Februarij mensis dies, idque bissextum censuit nominandum. Dies autem decem, quod ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit.

In Januarium & Sextilem & Decembrem binos dies inseruit.

In Aprilem autem, Junium, Septembrem, Novembrem, singulos.

Februario autem diem non addidit, ne deorum inferorum religio immutaretur.

Et Martio, Maio, Quintili, Octobri, pristinum servavit statum, quod satis pleno erant numero, id est, triginta unum. Ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit.

Januarius autem Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet triginta & unum habere post Cæsarem ceperint, quintanas habent nonas: & post idus, novemdecim dies ad sequentes calendas computantur; quia Cæsar quos addidit dies, neque ante nonas, neque ante idus inferere voluit, ne nonarum aut iduum religionem quæ statuto erat die, novella computatione corrumpere: sed nec post idus mox voluit inferere, ne feriarum quarumque violaretur indictio, sed peractis cujusque mensis ferijs locum diebus advenis fecit, &

Januario quidem quatuor calendas, &

Tres calendas Februario dedit.

Aprili sex calendas Maij.

Junio tres calendas Julij.

Augusto quatuor calendas, &

Tres calendas Septembreis.

Septembri tres calendas Octobris.

Novembri tres calendas Decembris.

Decembri quatuor calendas, &

Tres calendas Januarij.

Ita autem factum est, ut quum omnes menses hi, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis calendas ad decimum septimum revertentes: postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad decimum nonum: qui verò unum, ad decimum octavum habent reditum Calendarum.

Romuli menses.

- 1 Martius.
- 2 Aprilis.
- 3 Majus.
- 4 Junius.
- 5 Quintilis.
- 6 Sextilis.
- 7 September.
- 8 October.
- 9 November.
- 10 December.

Huius autem, ut diximus, fuerunt solummodo menses decem.

Numæ menses.

- 1 Ianuarius.
- 2 Februarius.
- 3 Martius.
- 4 Aprilis.
- 5 Majus.
- 6 Junius.
- 7 Quintilis.
- 8 Sextilis.
- 9 September.
- 10 October.
- 11 November.
- 12 December.

Vitiosè autem Quintilis & Sextilis, qui non jam quintus aut sextus, sed septimus & octavus extiterant, nomen retinuerunt. Quotum alterum Caius Cæsar suo nomine, id est Julium appellavit: Sextili in vitio usque ad Imperatorem Augustum perseverante, à quo mensis ille Augustus est appellatus.

BEDA DE ARITHMETICIS PROPOSITIONIBUS.

Divinatio numeri ab aliquo in animo concepti.

Quomodo numerus à quolibet animo conceptus, quis sit, possit agnosci. Adsumatur numerus quilibet ac triplicetur. Triplicatur, dividatur in duas partes, & si ambæ æquales extiterint, qualem volueris absque ulla differentia iterum triplicabis. Quòd si inæquales fuerint, quæ major fuerit triplicetur, quotiesque in ea postquã triplicata fuerit 9, inveniri possint, considerentur. Quia quoties 9, habuerit toties 2, sumendi sunt. Observandum est autem ut possint postquam numerus triplicatur, & divisus est, iterumque medietas fuerit triplicata, & de novenario fuerit interrogatù, hoc etiam adjungatur, si aliquid supra unum vel duos vel quot fuerint novenarius remansisset. Quia si aliquid remansisset, septem fuerunt: & de his unus sumendus est, hisque in summam redactis pronuncians numerus, qui primus fuerat mente conceptus: verbi gratia, si duo fuerint animo concepti, cū triplicabuntur, 6 faciunt, 6. divisi in 3, & 3, resolvuntur, 3, verò triplicati, 9, tantum efficiunt, nec remanet aliquid. ergo 2, fuerunt, qui primi mente comprehensi sunt. Et idè in omni hujus supputationis ratione, novenarius duos semper significat, & senarius unum. Sciendumque quod omnis impar numerus, qui adsumptus fuerit & ordine quo prædictum est,

triplica-